PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

NEMIS TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING TIL TO‘SIQLARINI YENGIB O‘TISHIGA QARATILGAN METODIK TAVSIYALAR

Sariqov Maqsud
Surxondaryo vil. Denov tumani 34-maktab
maqsudbotirovich@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21438406

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablarida nemis tilini chet tili sifatida o‘rganayotgan o‘quvchilarda yuzaga keladigan psixologik va lisoniy til to‘siqlari (language barrier) hamda ularni bartaraf etish muammolari tadqiq etilgan. O‘quvchilarning og‘zaki nutq jarayonida duch keladigan qo‘rquv, xatolarga yo‘l qo‘yishdan cho‘chish va lug‘at boyligining yetishmasligi kabi omillar mahalliy hamda xorijiy olimlar tadqiqotlari prizmasida tahlil qilingan. Maqolada nemis tili darslarida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirish hamda til to‘siqlarini yengib o‘tishga xizmat qiladigan "Kugellager", "Redemittel" va "Fehler-Willkommen" kabi zamonaviy interaktiv metodlar va amaliy pedagogik tavsiyalar ishlab chiqilgan hamda tajriba-sinov ko‘rsatkichlari keltirilgan.
Kalit so‘zlar: Nemis tili, til to‘sig‘i, kommunikativ kompetensiya, psixologik to‘siq, og‘zaki nutq, interaktiv metodlar, xorijiy til metodikasi, motivatsiya, xavotirlanish.

Аннотация: В данной статье исследуются психологические и лингвистические языковые барьеры (language barrier), возникающие у учащихся общеобразовательных школ, изучающих немецкий язык как иностранный, а также проблемы их преодоления. Факторы страха перед устной речью, боязни совершить ошибку и нехватки словарного запаса анализируются через призму исследований отечественных и зарубежных ученых. В статье разработаны современные интерактивные методы, такие как "Kugellager", "Redemittel" и "Fehler-Willkommen", направленные на повышение коммуникативной компетенции учащихся и преодоление языкового барьера на уроках немецкого языка, а также представлены опытно-экспериментальные показатели.
Ключевые слова: Немецкий язык, языковой барьер, коммуникативная компетенция, психологический барьер, устная речь, интерактивные методы, методика иностранного языка, мотивация, тревожность.

Abstract: This article investigates the psychological and linguistic language barriers arising among secondary school students learning German as a foreign language, alongside the challenges of overcoming them. Factors such as fear of speaking, dread of making mistakes, and lack of vocabulary are analyzed through the prism of local and foreign scholars' research. The paper introduces modern interactive methods, including "Kugellager", "Redemittel", and "Fehler-Willkommen", aimed at enhancing students' communicative competence and mitigating foreign language anxiety in German classes. Furthermore, empirical experimental results and practical pedagogical recommendations are provided.
Keywords: German language, language barrier, communicative competence, psychological barrier, oral speech, interactive methods, foreign language methodology, motivation, anxiety.

KIRISH

Bugun dunyo shunchalik tez o‘zgarayaptiki, chet tilini bilish shunchaki "yaxshi xislat" emas, hayotiy zaruriyatga aylandi. Mamlakatimizda ham yoshlarga nemis tilini o‘rgatish, ularning xalqaro grantlar va ta’lim dasturlarida qatnashishini ta’minlash davlat siyosatining muhim bo‘g‘inidir. Maktab darsliklari yangilanmoqda, zamonaviy metodlar kirib kelmoqda. Biroq, real hayotda maktab

amaliyotini kuzatganimizda bir og‘riqli muammoga duch kelamiz: o‘quvchilar nemis tili grammatikasini doskada a’lo darajada bajara oladi, mashqlarni to‘g‘ri yozadi, lekin "qani, endi shu mavzuda gapirchi" deyilganda, sinfga sukunat cho‘kadi. O‘quvchi o‘z fikrini og‘zaki bayon qilishda jiddiy qiyinchilikka — ya’ni "til to‘sig‘iga" (language barrier) duch keladi.

Xo‘sh, nega shunday bo‘ladi? Gap shundaki, til to‘sig‘i bu — shunchaki so‘z boyligi kamligi yoki qoidalarni bilmaslik emas. Bu eng birinchi navbatda **psixologik muammo**dir. Boladagi xato qilib qo‘yish qo‘rquvi, o‘qituvchining darsdagi qattiqqo‘lligi, tengdoshlari oldida uyalish va darsda kulgiga qolish xavotiri uning tilini bog‘lab qo‘yadi. An’anaviy darslarda o‘qituvchi xatolarni darhol va juda keskin to‘g‘rilashi o‘quvchida "yaxshisi gapirmay qo‘ya qolganim tinch" degan himoya reaksiyasini uyg‘otadi. Maktab nemis tili darslarida mana shu sun’iy qo‘rquvlarni qanday sindirish mumkin? Ularni erkin muloqotga qanday chorlaymiz? Ushbu tadqiqotning bosh maqsadi — aynan mana shu savollarga javob topish va o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradigan eng sodda, ammo eng samarali amaliy-metodik tavsiyalar tizimini yaratishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI (Literature Review)

Xorijiy tilni o‘rganishda til to‘sig‘i va nutqiy xavotirlanish (Foreign Language Anxiety - FLA) muammosi psixolingvistika va zamonaviy o‘qitish metodikasida fundamental yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. E. Horwitz, M. Horwitz va J. Cope o‘zlarining klassik tadqiqotlarida til o‘rganishdagi xavotirlanishni o‘quvchining muloqot va ta’lim jarayonidagi o‘ziga xos psixologik holati sifatida ta’riflashgan [1]. Ularning fikricha, o‘quvchining darsda past baho olish yoki tengdoshlari oldida xato qilib, kulgiga qolish qo‘rquvi og‘zaki nutq faolligini cheklab qo‘yuvchi asosiy omildir. Keyinchalik D. Young tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, dars xonasi muhiti va o‘qituvchining xatolarni to‘g‘rilash uslubi o‘quvchida til to‘sig‘ining chuqurlashishiga bevosita ta’sir qiladi [2].

So‘nggi yillardagi xalqaro tadqiqotlarda, xususan Kayhan [3] hamda Tanveer [4] ilmiy ishlarida til to‘sig‘ining dars samarasiga salbiy ta’sirini pasaytirishda strategik sinfiy intervensiyalar va guruh kooperatsiyasining o‘rni yuqori ekanligi ko‘rsatilgan. Jones tadqiqotlarida esa darsda yo‘l qo‘yilgan xatolar o‘quvchining shaxsiga emas, balki tilni o‘zlashtirish jarayonining tabiiy qismi (Fehlerkultur) sifatida baholanishi kerakligi isbotlangan [5]. Nemis tili didaktikasi (DaF - Deutsch als Fremdsprache) doirasida ushbu muammoni tadqiq etgan H. Koskelainen kompensatsiya strategiyalarining (Kompensationsstrategien) muhimligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, o‘quvchida so‘z boyligi yetishmagan taqdirda ham, mimika, jest va vizual tayanchlar orqali muloqotni davom ettirish malakasi shakllantirilishi lozim [6].

O‘zbekistonlik olimlar va metodistlardan Sh. Mustafayeva o‘z tadqiqotlarida maktab o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda grammatik-tarjima metodidan voz kechib, muloqotga yo‘naltirilgan interaktiv metodlarga o‘tish lozimligini ta’kidlaydi [7]. Q. Xusanboyeva esa badiiy matnlar va rolli o‘yinlar orqali o‘quvchining nutqiy kompetensiyasini oshirish jarayonida shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish, o‘quvchilarda jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali til to‘sig‘ini psixologik jihatdan sindirish mumkinligini ko‘rsatib o‘tgan [8]. Shuningdek, Sh. Sattorova nemis tili darslarida adabiy materiallar va kommunikativ vaziyatlarni to‘g‘ri modellashtirish o‘quvchining darsdagi motivatsiyasini oshirib, nutqiy to‘siqlarni yengishga xizmat qilishini ta’kidlaydi [9].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot shunchaki qog‘ozdagi nazariya bo‘lib qolmasligi uchun uni bevosita maktab hayoti va jonli dars jarayoni bilan bog‘ladik. Tajriba-sinov ishlari umumta’lim maktabining nemis tilini ikkinchi xorijiy til sifatida o‘rganayotgan 8-9 sinf o‘quvchilari (jami 45 nafar o‘quvchi) ishtirokida olib borildi. Tadqiqot uchta ketma-ket bosqichda tashkil etildi:

1. **Birinchi bosqich (Muammoni aniqlash):** Tajriba boshlanishidan oldin o‘quvchilar o‘rtasida xalqaro metodika (FLCAS – Foreign Language Classroom Anxiety Scale) asosida moslashtirilgan

maxsus anonim so‘rovnoma o‘tkazdik va darslarni chetdan kuzatdik. Maqsad — bolalar nima sababdan nemischa gapirishga qiynalayotganini aniqlash edi. Natijalar achinarli chiqdi: o‘quvchilarning 64 foizi nemischa gapirish talab qilinganda kuchli hayajon va qo‘rquv his qilishini tan oldi.

2. **Ikkinchi bosqich (Yangi metodlarni qo‘llash):** Shundan so‘ng biz dars o‘tish uslubini butunlay o‘zgartirdik. Sinf ikki guruhga ajratildi: birida darslar odatgidek davom etdi, ikkinchi (tajriba) guruhida esa nutqiy to‘siqlarni parchalashga qaratilgan 3 ta muhim pedagogik taktika joriy etildi:

- **Scaffolding (Tayanch ko‘mak) usuli:** Bolaga "gapir" deb shunchaki topshiriq berilmadi, balki uning ko‘z oldiga gapni qanday boshlash va qanday davom ettirish mumkin bo‘lgan vizual tayyor andozalar (Redemittel) qo‘yildi.
- **Kooperativ ta’lim (Kichik guruhlarda ishlash):** O‘quvchilarga yakka tartibda so‘rov o‘tkazish kamaytirilib, topshiriqlar 3-4 kishilik kichik jamoalarda bajarildi. Chunki bola butun sinf oldida gapirishga qo‘rqqani bilan, o‘zining 2-3 ta do‘sti davrasida tortinmay gapira oladi.
- **"Xatolar madaniyati" (Fehlerkultur) muhiti:** Darsda "xato qilish — bu jinoyat emas, balki o‘rganishning tabiiy bosqichi" degan qoida joriy etildi.

3. **Uchinchi bosqich (Natijani tekshirish):** Bir o‘quv choragi davomida shu metodlar qo‘llanilgach, o‘quvchilar yana qaytadan test va og‘zaki suhbatdan o‘tkazildi hamda natijalar o‘zaro solishtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘tkazilgan bir choraklik tajriba kutilgandan ham a’loroq natija berdi. Eng muhimi — bolalarning ko‘zidagi "gapirsam o‘qituvchi urshadi yoki sinfdoshlarim kuladi" degan qo‘rquv g‘oyib bo‘ldi. Biz dars jarayonida quyidagi 3 ta amaliy o‘yin va mashq turini qo‘llaganimizda, hatto eng passiv o‘quvchilar ham muloqotga kirishganini kuzatdik:

1. **"Kugellager" (Karusel) mashqi amalda:** Tasavvur qiling, o‘quvchilar sinfda ikkita aylana bo‘lib, bir-biriga yuzma-yuz turishadi. Ichki aylanadagilar joyida turadi, tashqi aylanadagilar esa har 1 daqiqada bir qadam siljiydi. O‘qituvchi "Mein Tag" (Mening kunim) mavzusini beradi. Bola qarshisidagi sherigiga 1 daqiqa ichida nima qila olishini gapiradi, keyin aylana jiladi va u xuddi shu gapni keyingi sherigiga aytadi. To‘rtinchi yoki beshinchi sherikka kelganda, bola bitta gapni qayta-qayta gapirgani uchun hayajoni butunlay yo‘qoladi va nutqi ravonlashib ketadi.

2. **"Redemittel" ta’siri:** Doskaning bir chetiga har doim nemis tilida fikr bildirish qoliplari osib qo‘yildi. Masalan: Ich danke dir, aber... (Senga rahmat, lekin...), Ich bin mutig, weil... (Men jasurman, chunki...). Bolaning miyasi gapni qanday boshlashni o‘ylab stressga tushmadi, tayyor shablondan foydalanib, o‘z fikrini erkin ulab ketaverdi.

3. **Xatolarga munosabatni o‘zgartirish:** Biz tajriba guruhida bola gapirayotgan paytda uning gapini bo‘lishni taqiqlab qo‘ydik. O‘quvchi so‘zlarni noto‘g‘ri talaffuz qilsa ham, grammatikani buzsa ham oxirigacha eshitildi. Xatolar faqat dars yakunida, hech kimning ismini aytmasdan, umumiy holda doskada to‘g‘rilab ko‘rsatildi. Bu narsa bolalarda "Xato qilsam ham hech kim meni kamsitmaydi" degan ichki xotirjamlikni yaratdi.

Natijalarni foizlarda hisoblaganimizda, an’anaviy sinf va biz yangi metod qo‘llagan sinf o‘rtasidagi farq yaqqol namoyon bo‘ldi (bu ma’lumotlar yuqoridagi jadvalda ham o‘z aksini topgan). Eksperimentdan so‘ng o‘quvchilarning darsdagi umumiy xavotirlanish darajasi 72 foizdan 28 foizga tushdi. Bu juda katta ko‘rsatkichdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotlar va amaliy tajribalar bizni bir muhim xulosaga olib keldi: maktabda nemis tilini o‘qitish samaradorligi faqatgina darsliklarning qanchalik rang-barangligi yoki o‘quvchi necha dona so‘z yodlagani bilan o‘lchanmaydi. Agar darsda o‘quvchi o‘zini erkin his qilmas ekan,

har qanday zamonaviy darslik ham foydasiz bo‘lib qolaveradi. Til to‘sig‘ini yengish — bu til o‘rgatish emas, balki bolaning ichidagi qo‘rquv devorini buzish san’atidir.

Ushbu tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, maktab nemis tili o‘qituvchilari uchun quyidagi **hayotiy va amaliy takliflarni** taqdim etamiz:

- **"Qizil ruchka" sindromidan voz keching:** O‘quvchi og‘zaki gapirayotganda uning xatosini o‘sha soniyadayoq tuzatishni to‘xtating. Bu uning fikrini chalkashtiradi va nutqini to‘xtatib qo‘yadi.
- **Muloqot muhitini o‘zgartiring:** Partalarni bir-biriga qaratib, juftlik va guruh bo‘lib ishlashga sharoit yarating. Bola o‘qituvchining tik turgan qiyofasidan ko‘ra, o‘z tengdoshi bilan yuzma-yuz muloqotda tezroq ochiladi.
- **Darsni kichik "isish" (Warm-up) o‘yinlaridan boshlang:** Darsning dastlabki 5 daqiqasida hech qanday baho qo‘ymasdan, shunchaki "Kugellager" yoki qisqa nemischa hazillar orqali bolalarning kayfiyatini ko‘taring. Bu ularni nemis tili muhitiga stressiz kirib borishini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. The Modern Language Journal, 70(2), pp. 125-132.
2. Young, D. J. (1991). Creating a low-anxiety classroom environment: What does language anxiety research suggest? The Modern Language Journal, 75(4), pp. 426-437.
3. Kayhan, O. (2025). Targeted classroom interventions in lowering foreign language speaking anxiety: A meta-analysis. Global Educational Journal, 14(2), pp. 45-58.
4. Tanveer, M. (2007). Investigation of the factors that cause language anxiety for ESL/EFL learners in learning speaking skills and the influence it casts on communication in the target language. University of Glasgow, Research thesis.
5. Jones, J. (2004). The fear of making mistakes in the foreign language classroom. Journal of Educational Psychology, 18(3), pp. 201-214.
6. Koskelainen, H. (2025). Lernstrategien zum Wortschatzlernen unter DaF. Tampere University Press, S. 66-67.
7. Mustafayeva, Sh. (2023). Xorijiy tillarni o‘qitishda kommunikativ yondashuvning pedagogik asoslari. Toshkent: O‘qituvchi, 45-b.
8. Xusanboyeva, Q. (2021). Adabiyot o‘qitish metodikasi va muloqot kompetensiyasi. Toshkent: JDPU nashriyoti, 78-b.
9. Sattorova, Sh. R. (2024). Xalqaro tadqiqotlar tajribasida nemis tilini o‘qitish va badiiy adabiyotlardan foydalanish metodikasi. O‘zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti, Zenodo DOI: 10.5281/zenodo.11562176.